

АНАМНЕЗА

Год. II, 2007, КН. 1

ЕЛЕКТРОННО ИСТОРИЧЕСКО СПИСАНИЕ

**СНЕТА Е АНАМНЕЗА, ПОСТАВЕНА Е ДИАГНОЗА,
А СЕГА КАКВО... ЛЕЧЕНИЕ?**

НЕ ВДИГАЙ КРЪВНОТО, ВДИГНИ ДИСКУРСА !

БЪЛГАРИТЕ В БЕСАРАБИЯ: ВЛАСТ И ИДЕНТИЧНОСТ

Таня Бонева

Във времето на националните държави, когато идентичността на индивида и общността се влияе пряко от държавните институции като училище, университет, армия, национална наука, литература и пропаганда, изучаването на взаимовръзката власт-идентичност е предизвикателство за учени от различни сфери на познанието. Този проблем е изключително актуален днес в условията на модерния номадизъм, когато огромни маси хора променят местожителството си, за да мигрират или емигрират извън своята етническа и културна среда и да се интегрират или обособят в рамките на „чужди“ общности и държави. Тези процеси в световен мащаб се описват чрез термините миграция и глобализация. Големите емиграционни потоци, осъществени в миналото и днес променят демографската, социална и религиозна картина на света, а хората участващи в тях, изработват индивидуални и колективни стратегии за съхранение в различни политически и социални условия. Такива стратегии могат да се открият у всички големи емигрантски общности по света. През XVII – XIX век чрез емиграция се оформят големи български общности във Влашко (дн. част от Румъния), Австрия и Русия, които съставят и днес значима част от българската диаспора.

Изучаването на идентичността на българите извън България би трябвало да започне с някои бележки за устойчивите черти на общността, създадени до момента на емиграцията. Името българи, с което днес се самоопределят личности и общности, живеещи не само в България, но и в различни страни на Европа, Америка и Азия, е едно от старите, непроменени до днес общностни названия в Европа.

Бесарабски българи от края на XIX век.

В Югоизточна Европа българи и България са политоними, обозначаващи новосъздадената през 80-те години на седми век варварска държава, чието име и името на поданиците ѝ се свързва с доминиращата политически част от населението – българите, известни днес с названието прабългари. Етнонимът „българи“ се утвърждава от края на девети век като словесен символ на българския етнос и неговата държава¹ (Ангелов, Д., 1971, 315 – 350). Този етноним се

1 Като възприема класификацията на етносите на Ю. Бромлей,

използва и в международната етническа номенклатура на средновековния свят като езиков код за поданиците на българската държава и е най-краткият, пълен и траен израз за етническа или политическа принадлежност към българите или българската държава. (Ангелов, Д., 1971, 338 – 339; Георгиева, Цв., 1983, 155). Така името българи още от Средновековието има не само етническо, но и политическо съдържание и изразява както етническа, така и политическа идентичност. Това развитие се обуславя и от специфичните черти на църковния живот в рамките на византийската общност на Балканите: оформянето на самостоятелни и със специфично развитие църкви на славяните на Балканите (Оболенский, Дм., 2001). През X век българската църква първа получава ранг на патриаршия, а още от края на IX век се оформя като институция със свои регионални и локални структури и особено важно – със свой славянобългарски писмен богослужебен език, който играе ролята на интегриращ и съхраняващ общността фактор. Признание за самостоятелността на българската църква след падането на Първата българска държава под византийска власт е създадената от византийския император в началото на XI век Охридската българска архиепископия. Българската църква възстановява своята самостоятелност през 13 век и продължава да развива своя богослужебна литература и практика (Николова, Б., 1997, 41 – 47; 2003, 77 – 88; Кочев, Н., 2003, 72-76; Бакалов, Г., 2003, 89 – 100 и др.). В предосманската епоха съзнанието за българска идентичност е активно поддържано и афиширано от българската държава и автокефална църква и чрез култа към българските светци (Спространов, Е., 1910; Жития, 1979; Жития, 2002)².

Д. Ангелов употребява термина българска народност за описание на българския етнос през Средновековието (Ангелов, Д. 1971).

2 За развитието на българската и славянска житиеписната литература на Балканите през Средновековието вж. още: Кожухаров, Ст., 1987, 25 – 37; Стара българска, 1989.

От втората половина на XV век името българи постепенно губи своето политическо значение, но продължава да се употребява като етноним и политоним, докато в политическия живот на Европа е жив споменът за българската държава. Въпреки че престава да се среща в официалната дипломатическа документация, българи и България остават в различни видове европейски документи през следващите векове, като се отбелязват на картите на Балканите, Източното Средиземноморие и Дунавските земи и през XVI – XIX век (Георгиева, Цв., 1983, 156). Периодът XV – XVIII век е определян като „най-космополитният“ от историята на балканското православие, когато „пред лицето на ислямската опасност християните позабравили старите се противоречия и конфликти на етническа основа“. Инородните епископи (гърци, елинизирани албанци, сърби) непрепятстват богослужението на славянски език в българските църкви, не забраняват култовете към българските светци (Тодорова, О., 1997, 265 – 268; 2003, 118, 121). Етноинтегриращата роля на култовете към българските светци се запазва и утвърждава в периода на османската власт (Георгиева, Цв., 1984, 3 – 11). По същото време етнонимът българи се среща в преписи на жития на български светци и в църковни служби (Георгиева, Цв. 1983, 164-166). Устойчива етническа идентичност изразяват не само православните българи, но и българите католици (Дуйчев, Ив., 1942 – 43, 2, 25 – 51). Особено значимо е, че това се отнася и за тази част от тях, павликяните еретици (самоназоваващи се палкени), които през XVII век приемат католицизма³. Официалното

3 Титлата на католически архиепископ Петър Богдан гласи: софийски епископ и епископ на църквите в цялото българско царство” (Георгиева, Цв. 1983, 169). Отбелязва се, че успехите на католическата пропаганда в българските земи през 16 и 17 век почти се изчерпват с павликянското население, тъй като православните се оказват безкомпромисно верни на своята църква и своята религия. (Н. Милев, 1914, с.43,97, 128; Георгиева, Цв. 1983, 167 – 168). За българската етническа идентичност на павликяните през този период вж. Георгиева,

признание на етническата принадлежност на католиците в България, а и на българската държавност се открива и в титлата на католическите архиепископи: Петър Богдан се назовава „Софийски епископ и епископ на църквите в цялото българско царство“ (Георгиева, Цв., 1983, 169).

До XIX век за обозначаване на немюсюлманските групи в империята османската администрация употребява предимно термина „тайфа“, като православните се наричат *zimmi* или *kafir*, а в началото на XVIII век православните християни – „рум тайфа“. „Милет“ по-често е название за поданници на чужд владетел⁴ и едва от XVIII век придобива ново значение: рум (гръцки) милет (Иванова, Св., 2006, 155 – 159). В официалната документация на Османската империя, независимо от преобладаващото религиозно разграничаване на общностите, също се срещат етнически определения. Например, в данъчни регистри, оформени в хода на джизие реформата в империята в края на XVII век, когато започва огромна по мащабите си регистрация на данъкоплатците, наред с другите религиозни и социални характеристики е посочена и тяхната етническа принадлежност „булгар“ (българин), „ефляк“ (влах), „сърф“ (сърбин), „ермени“ (арменец), „яхуди“ (евреин), „капти“ или „ченгене“ (цигани) и др. (Иванова, Св., 2006, 134 – 138, 143 – 146; 150 – 151). Записани според турската фонетична система, тези самоназвания представят различни етнически общности на Балканите през посочения период. В тях не се срещат названията на общности, имащи или днес придобили етнически белези: „каракачани“, „македонци“, „гагаузи“. „Важното е, че в посочените документи личностната етническа идентичност на поданиците на империята е Цв. 1983, 167 – 168.

4 Терминът миллет навлиза широко в османската административна и законова практика с реформените актове на империята от първата половина на XIX век като обозначение на национални общности на неверниците в земите на султана и е израз на модернизация на ислямското общество в европейски дух (Иванова, Св. 2006, 134 – 139).

изказвана от отделните данъкоплатци пред официални представители на властта и тя съществува независимо от официалновъзприетите обществени названия, които отразяват наложени от властта политически и религиозни термини. Тези извори потвърждават устойчивостта на етнонима българи през вековете преди началото на Българското възрождане и оформянето на българската нация през XVIII – XIX век. Късното и вторично политически манипулирано етническо изобретяване на нациите на Балканите и в Европа (Гелнър, Ъ., 1999; Андерсън, Б., 1998) при българите се основава на общностни черти, съхранявани в различен тип общности: териториални (селища, етнографски групи) или и религиозни: българи – католици, павликяни – еретици, част от които приемат католицизма, а друга – исляма и др. (Милев, Н., 1914, 29-30; Текела, Д. Е., 1894, 103; Георгиева, Цв., 1983, 166 – 169). В този смисъл пример за устойчива идентичност са българи-католици, чиято активна съпротива срещу чуждата политическа власт довежда до организиране на въстание срещу османската власт през 1688 г., последвала емиграция във Влашко и Австрия, завръщането на част от тях в родината на прадедите след образуването на независимата българска държава⁵, и съхранението на общността на банатските българи в България до днес (Лучев, Д., 2006). Българското етническо име не изчезва и в безписмената култура на обикновените хора и е използвано за обозначение на „своите“ в народните песни, легенди, родови предания и семейни истории (Шептунов, И., 1979, 35 – 42). Българската нация не изобретява свое ново политическо име, за разлика от съседите ни гърци, румънци и много други нации.

Именно тази устойчивост на етнонима българи в променлива политическа, религиозна и културна среда

5 След като напускат България, те се заселват в Банат и Седмиградско (Трансилвания), днес в Румъния. До днес са съхранени български селища и българско самосъзнание (Чолов, П. 1988; Георгиева, Цв. 2003; Телбизов, К. 1945, 3 – 57; 1978, 24 – 35).

поставя въпроса за влиянието на официалната власт и нейните институции върху представите за състава и характеристиките на населението чрез документите, които го описват и регистрират според възприетите от властта термини и категории. В тях самосъзнанието (самоосъзнаването) и самоопределянето на индивидите и общностите проявява в определени моменти (както в случая с регистрите от джизие реформата), но на практика съществуват „паралелните светове“ на документа и безписмената, жива, индивидуална и колективна памет, предавана през поколенията в малките общности на семействата и селищата.

* * *

Поведението на общностите до голяма степен отразява официалната политика на централно и местно ниво. Документалните източници са един от изворите на такова проучване. Друга картина на процесите се постига чрез етноложкото теренно проучване. Тогава познанието се постига чрез пряко и включено наблюдение, автобиографични и тематични интервюта на членове на общностите, в които се разкриват някои вътрешните механизми на саморегулация. Тези механизми обуславят запазването на етническата, верската и социална идентичност на техните членове. Не по-малко е значението на външните въздействия, осъществяване чрез механизмите на властта, които стимулират съхраняването или интеграция и асимилация на мигриралите общности в мултиетнична среда. Чрез възможностите си да изучава отделни сегменти от обществото „отвътре“, т. е. чрез представите и поведението на хората в тях, етнологията може да допринесе за „приземяване“ на крайните фаталистични представи за миграцията и емиграцията като път за изчезването на малките етнически общности и нации в съвременния свят.

Основната цел на тази работа е да бъдат анализирани

различни белези на социалната и етническата идентичност на българите в емиграция, за да се открие взаимовръзката между власт и идентичност в малките „невъобразени“ локални общности. Ще се съсредоточа върху най-важните белези на идентичността: едоними (автоними, екзоними), език, лични и фамилни имена (един универсален етнически маркер), историческа памет, брак и наследяване, религия, културна традиция и въздействието върху тях на държавната власт и нейните институции.

Тази работа е един опит да се опишат стратегиите на съхраняване на българските общности в Бесарабия. Тяхното поведение не би могло да се разбере без да се очертаят основните характеристики на българите като етническа и политическа общност преди преселването им и основните властови отношения, наложени на тези общности от политическата власт в Руската империя и СССР.

Българите в Бесарабия са част от нашата диаспора в Молдова и Украйна, оформена предимно през XIX век в резултат на няколко емиграционни вълни в периода 1801 – 1864 г. Най-значим е емигрантският поток след Руско-турската война от 1828 – 1829 г., когато Бесарабия е заселена основно⁶. Взаимоотношението власт – идентичност е избрано с цел да се представят дългосрочните резултати на взаимодействието между локалните общности и централната и местна власт с особено внимание към институционализираните средства за въздействие върху общността: местна административна власт, община, училище, комуна, колхоз и др. Теренните изследвания на автора, в селата Кортен, Твърдица, Викторовка, Валя пержа и Кирсово в Молдова през 90-те години на XX век са изворовата основа за написване на това изследване. Първите две села са заселени от българи от едноименни селища в България и до днес те остават български селища, Валя пержа и Викторовка са смесени (българи и молдовани), а в Кирсово живеят българи и гагаузи. До днес

6 Вж. за това И. Мещерюк, 1965; Державин, Н. 1914, 18 – 20 и Крънжалов, Д. 1942, 215 – 226.

в Бесарабия се запазва създадената през XIX век мрежа от български или смесени по етнически състав села, в които се чуват архаични български говори, лични имена и фамилии, виждат се стопански навици, храна и хранене, тъкани, части от мъжко и женско облекло, къщи и вътрешната уредба на жилищата, обреди и празници, в които „проблясват“ етнически черти, независимо от модерните къщи и мебели, промени в именуването на по-младите българи и атаката на масовата култура. Това са белези на българската идентичност, съхранена като един сложен комплекс от колективна памет и представи за българското.

Първите впечатления на етнологa на терен са наблюдение и усещане за нещо видяно, разказано и прочетено за българската селска култура от XIX и началото на 20 век. Специфичният билингвизъм: архаичният български в семействата и селищата и литературният руски в общественото пространство на училищата, официалните институции и пазарите предпоставят особената атмосфера, в която се развива културата на българите там. Модерността в езика през последните 50 години се олицетворява от познанията по руски, докато българският език в семейството и селището е белег за локалност. При срещата с българи от България по-възрастните жители на посочените селища подчертават несъвършенството на познанията си и по двата литературни езика: „Ние не знаем добре нито български, нито руски както трябва.“ От друга страна те и техните деди и прадеди живеят в променлива и различна от българите в България етническа, политическа и икономическа среда, която влияе върху общностите им. По тази причина едно по-задълбочено внимание към взаимодействието власт – идентичност би допринесло за разкриването на механизмите на самосъхранение и интеграция.

Както беше посочено, българите-емигранти, напуснали родните селища на територията на Османската империя, се установяват в южните новозавладени земи на Руската

империя най-вече в периода 1801 – 1863 г.⁷ Бежанските вълни следват няколко Руско – турски войни от първата половина и средата на XIX век. Бесарабия е заселена основно през периода 1806 – 1812 и 1829 – 1831 г., в съответствие с целенасочената политика на руската имперска администрация да насели новозавоюваните от Османската империя земи, напуснати от мюсюлманското си население. През 1844 г. 87 000 български колонисти живеят на територията между Прут и Днепър, в Крим и около бреговете на Азовско море (Державин, Н., 1914, 18 – 27). Огромното болшинство от тях са селяни. Повечето от преселниците са селяни и това обуславя и до днес социалният състав на българите там. Тази тяхна социална позиция се запазва и през целия XIX век⁸. Според първата руска статистика от 1897 г., 90,4% от тях живеят в села (Державин, Н., 1914, 51). Значима промяна на социалния състав на емигрантите в Бесарабия се наблюдава едва след 50-те години на XX век, но и до 1989 г. едва 18 % от българите в Молдова живеят в градове (Новаков, С., 1993, 3).

За да се разбере специфичната ситуация трябва да се напомни, че южната част на областта е сравнително гъсто населена от българи в български или смесени по етнически състав села. И до днес българите са компактна общност в изследвания район. Българската етнична идентичност е регистрирана и в паспортите на гражданите на СССР. Според последното преброяване на населението в СССР, осъществено през 1989 г. в Украйна живеят 233 800 българи (0,5% от население), а в Молдова – 88 418 (2% от населението) (Наулко, В. Т., 1999, 146; Новаков, С., 1992, 7 Основните преселнически вълни обхващат 1801 – 1802, 1806 – 1812, 1829 – 1833; 1856 – 1858; 1861 – 1863 г. (Державин, Н. 1914, 18 – 27).

8 Техният социален състав се променя много бавно до средата на XX век. В първата Всеруска статистика от 1897 г. 90.4 % от българите живеят в села (Державин, Н. 1914, 51). В Молдова през 1989 г. само 18% от българите живеят в градове (Новаков, С. 1993, 3).

1 – 2).

Българите напускат специфичната османска общностна система на деление на населението на религиозни общности, както и специфичната поземлена система, според която върховният собственик на земята е държавата в лицето на султана. В османското общество са обособени няколко категории поданници: "хора на меча" (военните), "хората на перото" (съдебно-административни и духовни чинове) и "рая" – безименна податна маса (Inalcik, H., 1969, 19). Представителите на първите две групи (спахии, управители на религиозни заведения – вакъфи, на султански хасове и др.) са и преки господари и ползватели на определена част от земята. Останалите – селяните, занаятчиите и други данъкоплатци съставляват раята. Според османската поземлена система селянините притежават условно правото на "чифлик" (за мюсюлманите) и "бащина" (за немюсюлманите): семеен участък земя, обработван от чифт селскостопански животни, както и наследствена безусловна собственост ("мюлк") върху къща, двор, овощни градини и лозя. Те придобиват правото да обработват и ползват поземлените имуществва в обсега на бащината след като получават "тапия" (документ за владение) от своите поземлени господари. Селяните нямат право да се преселват в друго село и да напускат земята, която обработват. Продължителното наследствено ползуване на земята става срещу редовното ѝ обработване и плащане на данъци на непосредствения неин ползвател и господар, както и на държавното съкровище. Земята, както и домът и имуществото им, се отнемат, когато не се обработва повече от три години и ако не плащат данъци. Всяко село представлява комплекс от множество еднолични селски стопанства. Селските общности имат и общи права и задължения, свързани с обработката на земята и плащането на данъците, изпълнение на повинности и обща отговорност за престъпления в границите на селищата. Тази поземлена система вероятно наследява подобна

средновековна система на земеползване, установена във Византия и останалите балкански страни и запазва за немюсюлманите в империята славянския термин за семейно наследствено владение – "бащина"⁹. Установените права и задължения имат за цел редовното обработване на земята, плащането на данъците и изпълнението на повинностите, с които селяните са обложени от поземления господар и държавата и ограничава миграциите. Бягството на селяните се ограничава чрез отнемането на домовете и безусловната им собственост (мюлк). Селската общината в империята не е пре-разпределителна, тя се основава на стабилно владение на определени парчета земя, обработвани на семеен принцип¹⁰ (Цветкова, Б., 1983, 95, 98 – 99; Димитров, Стр., 1972). Общината чрез нейните старейшини (кехаи, князе и др.) има фискални, контролни и ограничени наказателни функции (Грозданова, Е., 1979).

От друга страна, както беше посочено, населението на Османската империя официално е разделено на религиозни общности: прооверни и неверници, включени в законово признати религиозни общности: мюсюлмански, православни (под върховенството на Цариградската патриаршия), еврейски, католици (обозначавани като франки) и др. (Люис, Б., 2002, 388). Това деление обуславя двойна система на идентификация: официална (административна, политическа) и неофициална, общностна, семейна и личностна, отразяваща самоопределянето на различните етнически общности в империята. Българите са част от източноправославната общност и според днешните понятия могат да бъдат определени като скрито малцинство.

9 Поземлено-фискалната регистрация, която зафиксира зависимия статут на населението, е продължение на стара традиция. Според Б. Цветкова наличието ѝ във Византия е регистрирана от в т. практика, но вероятно е съществувала и в другите балкански страни. (Цветкова, Б. 1983, 98).

10 Актът на владение е най-важният белег на феодална зависимост на селяните и на феодални права на османските поземлени владетели (Цветкова, Б. 1983, 99).

Религиозният живот на различните общности се ръководи от религиозните общини и техните норми и обичаи, които определят брачните правила, отношенията между половете, към свои и чужди. За християните "чужди" са всички друговеци и смесването с тях е ограничено от ендегамния характер на християнския брак. Верската ендегамия за християните в империята контрастира с верската екзогамия на мъжете-мюсюлмани, за които браковете с християнки са разрешени. Тази съществена разлика в брачните норми поставя на изпитание цялостта и жизнеността на християнските общности. Това е причината да се създадат, както официални (канонични) така и локални, неписани норми, които целят ограничаването на верски смесените бракове. Християнската църква създава голям брой съчинения, в които се забраняват браковете с мюсюлмани, наричани "езициници" (Тодорова, О., 1995, 330)¹¹, а в колективната памет на българите почти до съвременността е запазена представата за мюсюлманина (наричан най-често "турчин") като най-неподходящия брачен партньор (Карамихова, М., 1995, 263 – 267). Във фолклора и каноничната литература се героизира съпротивата и отказа от брак с "турчин" (Градева, Р., 1995, 51). На локално ниво ендегамният християнски характер на браковете влияе за утвърждаване на практиката на локална брачна ендегамия, която има етнически характер. Така специфичните верски и политически условия, в които живеят българите са едно от условията за самоосъзнаването им като различни по отношение както на мюсюлманите, така и на останалите етнически общности. В песните и преданията на българите християнската вяра се назовава "българска", както и "българския род", "българското име" и пр. От друга страна селищната ендегамия не изключва браковете в други селища, а регулира брачния обмен с цел демографско

11 В предписанията за истинско християнско поведение се забранява общуването с друговеци, четене на техните книги, участие в празниците им (Данова, Н. 1995, 180 – 181).

съхраняване на общностите¹². Тази ендогамия създава и утвърждава специфични комплекси от устни знания, умения, представи за човека, обичаи и празници, които оформят социалната и културна специфика на отделните селища. Така идентичността на българите, а и на другите етнически общности в Османската империя е непрекъснато съпоставяна с идентичността на многобройните други общности в империята. Българите живеят в съседство с турци, гърци, власи, евреи и добре познават своите различия по отношение на "чуждите", били те християни, евреи или мюсюлмани.

Напускайки родните си селища, българите, които емигрират в южната част на Руската империя пристигат с утвърдени норми на поведение, които имат за цел самосъхранение на своята идентичност, език и култура. До каква степен официалната политика на империята влияе върху тях? Емиграцията в Русия, както и преди това във Влашко и Австрия е на общностен принцип: цели семейства и части от селища напускат родните места и са заселени от официалната власт в определени за тях селища- колонии, наред с германци, шведи, гърци, евреи и др. Общо взето се спазва етническият принцип на образуване на колонии. Някои селища, както е известно, запазват имената на родните селища в България и така в новите места се възпроизвежда част от българската топонимия на времето. Руските власти правят точна статистика на емигрантите, като отбелязват тяхната етническа и религиозна принадлежност. В документите, регистриращи българите, се отбелязва: "болгарин", "булгар", "болгары, турецкие подданне из Румелии", "румелийский переселенец" (ГАОО, 12 Женитбата в друго село се позволява по отношение на част от маргиналните в социална позиция младежи и девойки и мъже и жени: най-бедните, болни и с особени физически белези, надвишилите общоприетата брачната възраст "стари" момичета и ергени, както и по отношение на вдовци и вдовици. Напускането на селото се налага и възприема и като наказание за престъпване на правила на поведение.

ф.6). Етническата идентичност е отразена и в персоналните прошения за заселване, където емигрантите се описват така: „Болгарин Николай Христофоров, турецкии поданный из Румелии” или: „болгарин Петр Сербинов (ГАОО, ф. 6, а. е. 127, 1 – 6; а. е. 194, 1 – 5).

Икономическите и политически условия, в които се съхраняват българите и техните локални общности в Русия, са различни от тези, които напускат. На първо място те се заселват в единствената православна империя и за тях отпадат ограниченията, наложени от принадлежността им към източноправославната християнска общност в Османската империя. На второ място техният статут на колонисти ги включва в селското население на империята с особени права. Руската власт установява стройна система на управление и контрол в колонииите. Системата на притежание на земята се основава на общинната собственост. На всеки колонист, който има семейство, е дарено определено количество държавна земя за негово вечно и наследствено притежание, но тази земя не е негова лична собственост, а на селската община във всяка колония (Державин, Н., 1914, 59 – 60). Върху икономическото развитие на колонииите влияе специфичното устройство и права на руската селска община от XVIII и XIX век. В Русия общината е субект на земевладението. На селяните принадлежи само правото на ползване на земята. Най-съществената черта, обусловена от общинния характер на земевладението, е колективността на земеползването и колективната отговорност (*круговая порука*) (Миронов, Б., 1999, 401 – 443). До легализацията ѝ в края на XVIII век общината осъществява устно управлението на земеползването и социалните отношения в селата. След 1797 – 1798 г. тя е включена в системата на държавното управление като ѝ се дават и управленски, производствени, културно-възпитателни, религиозни, финансово-данъчни и контролни (вкл. полицейски) функции. Земята се разпределя пропорционално на частта от данъците и повинностите, които

се падат на определено стопанство. Общинните отношения се регулират чрез инструкции, общината де факто се легализира не само като институт на обичайното, но и на писаното право (Миронов, Б., 1999, 431 – 433). Тя получава инструкции, възниква делопроизводство, а избраните от стопаните представители на общината (*староста, изборные*) получават официална власт. Основните сфери на дейност на общината се отнасят до регулиране на социалните и стопански отношения: разделянето на нивите и пашата между стопанствата, регулиране на ползването им, наследяване на имущество, разрешаване на имуществени и морални конфликти, организация на труда и отдиха чрез спазването на обичайните норми на живот и нравственост, санкция на браковете, разводи и спазването на християнската нравственост чрез дейността на християнската църква и нейните местни представители. За нашето изследване от огромна важност е правилото, спазвано в общината: нейната културно-възпитателната и религиозната функция да се осъществяват “по обичай” и закон, като се допуска спазването на локални и етнически традиции и норми (Миронов, Б., 1999, 2, 435 – 438).

Руската селска община от този период е преразпределителна. В съответствие с нормите на обичайното право всеки мъж при достигане на 18 годишна възраст има право да получи свой дял от общинската земя. Тази част се удвоява след женитбата му. В общината се спазва и правилото за периодично преразпределение на земята между семействата за поддържане равенство в земеползването. Така се създава практиката на коренните (всеобщи) и частични преразпределения (*переделы*) на земята. При първия вид стопанствата получават нови участъци (*наделы*) на други места от територията на общината и различен размер обработваема земя, в зависимост от броя на семейните двойки и лицата от мъжки пол в семейството, докато при частичните преразпределения на земята за отделните

семејства остава ядрото от стариј надел, а към него се прибавя или отнема. Само дворове не се преразпределят. Между 1719 и 1857 г. приближително на 15 години, след преброявање на населението, са извършени 10 коренни преразпределения на обштинната земя (Миронов, Б., 1999, 434 – 440).

Според императорският указ от 1819 г. руският император дарява на селските обштини в колониите държавна земя за вечно ползване. Както беше посочено, според нормите на руското обштинно земевладение отделните стопанства нямат лични (частни) владелчески права над земята, която обработват. Отделните семејства получаваат от селската обштина (*мир*) участъци земя (*надели*) с размер средно 50 – 60 десетини в "тяхно вечно и неотменимо наследствоно притежание", без да могат да ги продават, заменят или залагат, за да не попадне тази земя в чуждо владение. Тези надели са наследствени и се наследяват от най-малкият син в семејството, като бащата (*стопанин*, *хазяйн*) може да посочи друг наследник от децата или роднините си. Колонистите могат да купуват земя като частна собственост вън от държавната, получена при заселването. Системата на земеползване включва обшо притежание и периодично преразпределение на обработваемата земя вътре в обштината в зависимост от броя на членовете на различните семејства. Всяка колония е ръководена от обшо събрание (*мирски сход*), което включва един стопанин от всяко семејно стопанство (*двор*). Това обшо събрание избира изпълнително тяло, назовавано селски или *колониален приказ* и кмет (*староста*). Отделните семејни стопанства зависят от обштината, тъй като селскостопанската дейност и връзките с местната и централна власт се осъществява чрез селският приказ. Стопанският живот се ръководи от решенията на общото събрание (*мирски сход*) и селският приказ. Организацията на труда в земеделието се основава върху триполната система на обработка на земята. В селскостопанското производство

преобладава зърнопроизводството, като се прилага екстензивната триполна система на сеитбообръщение (Державин, Н., 1914, 59– 60, 63)¹³. Социалният живот също се регулира от колективните решения на общото събрание на стопаните. По време на заселването това събрание отразява относително социално равенство и периодичните преразпределения на земята имат за цел да го поддържат. Икономическата рамка, наложена от държавата, ограничава личната икономическа активност вътре в общината. Този социален ред налага социална и културна стабилност, която не стимулира модернизацията на стопанството и социалните отношения. Тази модернизация започва една след 1871 г., когато колонистите получават статута на държавни селяни, но остават зависими от общината, която продължава да владее правата върху земята им. Свободният пазар на земята се разрешава едва в началото на XX век с реформите на Столипин (1906 – 1910), когато селяните получават правото да продават своите парцели земя и свободно да се преселват и да купуват друга земя без разрешението на общината (Миронов, Б., 1999, 81-85, Червенков, Н., И. Грек, 1993, 41). Този институционален консерватизъм пречи на модернизацията на икономически отношения в земеделието.

Характерът на социалния живот на българите се обуславя от аграрният тип производство, осъществяван в рамките на общината и в нейните териториални граници в българска среда. Институционално наложеният консерватизъм съхранява локалните и регионални общности на българите в Бесарабия, в които се запазва колективната памет за родните места на прадедите, българския език и българските традиции, предавани в семействата и селищата. Политиката на руската власт се основава на зачитане на обичаите, традициите и религията на колонистите. Българите като

13 Цялата обработваема земя се разделя на три полета: първото се засява със зимни култури, второто с пролетни, а третото остава необработено един сезон.

православни християни получават възможност свободно да строят църкви. Религиозният и социалният живот (брачни отношения, обичаи и празници) се ръководят от местната община и така на локално ниво се съхраняват донесените от прадедите начин на живот, брачни правила, обичаи, празници. Жизнените стратегии на колонистите в селата се основават на демографско възпроизводство вътре в селищата. Притежанието на къща и семейно стопанство е най-важната тяхна жизнена цел. Престижната социална категория са средните селяни, притежатели на семейно стопанство, обработвано от тяхното семейство с ограничено използване на наемен труд. Това продължително затваряне на социалния живот вътре в селищата улеснява възпроизвеждането на социални норми, възгледи за света, именна система, език, обичаи и празници, песни и митове, свързани с миналото, създадени в селищата на прародителите преди емиграцията или във вътрешноетнична локална или регионална среда (Бонева, Т., 2001, 772 – 783; 2002, 34 – 46, Boneva, T., 2006, 53 – 55)¹⁴.

Интеграцията на българите в чуждоетничната среда на Руската империя е обусловена до голяма степен от нивото на грамотност на официалния език, свързано със състоянието на просветата в селищата. Образованието там преминава през различни периоди от заселването насетне. Местни частни и парохиялни училища се отварят в българските селища в

14 В официалните руски документи с. Кортен се назовава Кирютня и до 1995 г. запазва това свое административно име. Използването на това име от администрацията отразява вероятно използването на две имена: турско (Кирютня) и българско (Кортен) в документите от времето на преселването. Руските власти запазват първото название на селото и в официалните документи то остава Кирютня, независимо че българите в селото, както и всички българи в околността използват местното име Кортен. За руснаците и молдованите то остава да се назовава Кирютня до момента, когато с указ на молдавското правителство то се преименува официално със своето българско име.

началото на 40-те години на XIX век. Те се поддържат от колонистите и в тях преподаването е на руски език. През 1858 г. в Кортен и Твърдица са открити и класни училища, организирани от държавата в лицето на Министерството на просвещението. Много малка част от децата в посочените селища посещават и завършват тези училища (Новаков, С., Н. Червенков, 1980, 10, 19; Поглубко, К., И. Забунов, 1980, 20). Националното самосъзнание на колонистите се поддържа и утвърждава чрез модерното образование в Централното българско училище в Болград, открито през 1859 г., когато голямата част от Бесарабия е част от новообразуваната румънска държава. Учебната програма на това училище включва български, руски, гръцки, молдавски, латински, френски и немски езици, както и история, естествознание и математика. Там са създадени и две библиотеки и издателство (Радкова, Р., 1978, 101 – 135). През 1869 г. в Комрат е създадено Бесарабско българско централно училище, което обучава 200 ученици. В неговата учебна програма е включен българският език. Обучението на български език е въведено в българските селища в Бесарабия предимно от випускници на тези две училища. По това време са публикувани и български вестници и списания в Болград и Одеса. Например, през 1865 г. учебници и книги на български език, публикувани в Комрат са доставени в Кортен; по същото време в Твърдица се преподава на български (Новаков, С., Н. Червенков, 1980, 11; Поглубко, К., И. Забунов, 1980, 27). Стремех към модерно образование и интеграция е проявено от българите при откриването на Новорусийския университет в Одеса през 1865 г., когато българската общност чрез лични дарения на българи от различни селища дарява парична субсидия за създаване на славянска библиотека към университета, както и за обучение на способни българчета в същия университет.

По-различно е развитието на просветата на роден език след 1878 г., когато Бесарабия отново е присъединена към

Русия. До 60-те години на XIX век руската власт е толерантна към училищата, вестниците, списанията и всички форми на образование и обществена дейност на чуждото население в империята. След Третото полско въстание през 1863 г. официалната национална политика в империята се променя и в края на 60-те години се официализират първите актове на русификация в образованието чрез затваряне на училищата на малцинствата, спиране на техните вестници и списания (Миронов, Б., 1999, 1, 30 – 32). Когато Бесарабия е отново присъединена към империята новата национална политика се проявява и по отношение на българското училище в Болград, което се трансформира като руско училище, в което е ограничено преподаването на български език и история, а от 1886 г. тези предмети са премахнати от учебната програма. До края на XIX век обществени библиотеки са отворени в Шикирли китай (дн. Суворово) и в Комрат. (Червенков, Н., И. Грек, 1993, 74 – 93). Въпреки общия напредък на образованието, то се разпространява сред сравнително малка част от българите в селата. През 1897 г. в училищата на с. Кортен учат само 147 момчета и 3 момичета, докато други 330 деца остават неграмотни. През 1905 г. в трите училища в същото селище се обучават вече 235 ученици, но 131 остават неграмотни, а през 1915 г. в четвърти клас се учат 264 ученици, докато други 260 не посещават училището (Новаков, Н., И. Червенков, 1980, 19). Модерното образование на руски език в Твърдица също обхваща сравнително малка част от децата. Между 1880-1890 г. в две четвъртокласни училища се обучават 172 ученици, докато 500 момичета и момчета не посещават училище (Поглубко, К., И. Забунов, 1980, 27).

След Първата световна война, когато Бесарабия е включена отново в границите на Румъния българите като общност попадат в нови икономически и политически условия. Заслужава да се подчертае агресивната национална политика на румънската държава, която цели асимилация

на чуждите етнически общности. В българските селища е установена румънска политическа и просветна хегемония чрез "примари" (кметове) румънци, румънски училища и строг социален контрол. В колективната памет на българите това е период на интензивен политически натиск, насочен към промяна на етническата и културна идентичност на българите чрез образование на румънски в румънски училища, забрана за изучаване на български език и на употребата на майчиния език на публични места, както и в къщи, на български празници и обреди и пр. Българите реагират на тази политика като масово не посещават училище (особено момичетата), извършват тайно традиционните обреди и празници, и четат книги и списания, донесени от България или публикувани в СССР, където през 20-те-30-те години националната политика е противоречива¹⁵. За неподчинение на посочените забрани българите са репресирани чрез изселване и затвор (Долинский, Б., 1996, 58)¹⁶. Спомените на възрастните българи за този период са

15 След създаването на СССР националната политика се обуславя от променливите представи за пътя на развитието на националните малцинства в СССР. Идеята за самоопределение на всяка нация, прокламирана от Ленин по време на Октомврийската революция, се прилага различно във времето. През 1923 г. с цел да се преодолее неграмотността в селата са открити курсове за обучение на родния български език. Тези курсове имат за цел да пропагандират сред обикновените хора комунистическата идеология. Между 1925 – 1938 г. са организирани национални райони и национални училища, в които децата се обучават основно на майчиния си език. В българските села от първи до 7-ми клас се преподава на български език с учебници, написани от българи политемигранти-комунисти. През 1938 г. политиката се променя кардинално и националните училища са закрити, като в българските села се откриват руски училища и до разпадането на СССР през 1991 г. българите не изучават своя роден език в училище.

16 През 1935 г. се взема политическо решение за превеждане на писмеността на съветските народи на кирилица. През 1938 г. с постановление на Съюза на народните комисари и

част от колективната травматична памет на общността. Все пак в резултат на посочената политика част от момчетата научават румънски и до днес те комуникират свободно на този език.

През 1944 г. Бесарабия отново е присъединена към СССР като част от република Молдавия. Там се установяват нов тип икономически отношения от съветски тип. Всички богати и значителна част от средните селяни са обявени от официалната пропаганда за "кулаци" – врагове на народа. Те са експроприирани и изселени от родните селища. Например, от Кортен през юли 1949 г. семействата на 60 "кулаци", повечето от тях средни селяни, са изселени от селото. Същата съдба имат много селяни в различните български села в Бесарабия. Голямата част от тях се завръщат в Молдавия след XX конгрес на КПСС през 1956 г., когато получават амнистия (Новаков, С., И. Червенков, 1980, 39 – 40), но на повечето от тях не се разрешава да се заселят в родните селища. Основна форма на икономическа организация в съветското село са колхозите и такива колективни стопанства се организират от имотите на селяните още през 1945-1947 г. Тази радикална икономическа реформа съвпада с изключително тежката земеделска криза от 1946-1947 г., когато след принудителното реквизиране на земеделската продукция от селяните в Молдова и Украйна настъпва глад, отнел живота на значима част от българите в селата (Ганчева, Д., 1996, 189 – 124). След това изпитание селяните масово влизат в колхозите. Съветската власт оформя техния икономически статус чрез официални актове, с които на колхозите се дарява земя "във вечно и безвъзмездно ползване". Например, през 1951 г. на колхозът ЦК на ВКП(б) се въвежда задължително изучаване на руски език в училищата на националните републики и области. В-к "Правда" определя руският език като език на социалистическата култура, както латинският е бил международен език за елита на средновековното общество, а френският е международен език на XVIII и XIX век (Атлас, 1996, 96-98; Грек И., Н. Червенков, 1993, 193 – 199).

в Кортен е връчен акт за вечно и безвъзмездно ползване на 5507 хектара земя (Новаков, С., 1966, 29). Така се променя изцяло икономическият и социалният облик на селяните. На мястото на преобладаващия и престижен социален тип среден селянин, притежаващ дом и стопанство, което той наследява и обработва поколения наред със семейството си, се оформя социалната категория на колхозника, който работи колективно върху общата колхозна земя и за труда си получава заплащане в натура и пари и по статуса си е близко до работника. Част от колхозниците се включват в по-престижните групи на "ударник труда", "герой труда" и пр. Престижните социални категории в съветското общество изместват на втори план етническата принадлежност като значим общностен белег. От друга страна съхраняването на българите на локално и регионално ниво през периода 1944 – 1991 г. се улеснява от различни ограничения пред миграцията, поставени от законовата уредба на местожителството: заселването извън селата е свързано с получаване на "прописка" (жителство), което е реално препятствие за трайно напускане на родните селища.

Интеграцията на българите в съветското общество се улеснява от възможността им да се ползват от предимствата на безплатното начално, средно и висше образование. До 1956 г. приемането на българи във висшите учебни заведения на СССР е ограничено.

Още първите регистрации на преселниците показват противоречие между записването на имената на българите в официалните документи и техните български имена. Едно описание на населението в с. Кирютня (дн. Кортен) показва, че през 1835 г., когато е правен първият пълен списък на жителите на селото се налагат руски форми на някои лични имена и на презимената¹⁷. Чрез своите свещеници руската православна църква се стреми и до известна степен успява

17 В Кагул през 1943 г. майката и бащата на М Долинский са заплашени със затвор поради това, че в къщи разговарят на български (Долинский, М., 1996, 58).

да промени някои специфики на българската православната именна система като налага кръщаването на децата с възприетите от руската църква християнски имена. Този опит за въздействие върху антропонимията на българите успява само частично, тъй като именната система се удвоява. Всеки българин има наред с официалното кръщелно име и българско, получено според традиционната система на именуване (Благоева, Е. 1999)¹⁸. Другата сфера на външно въздействие е опитът на църквата да изкорени "езическите" обичаи като "кукери", "коледуването" и др. (Бонева, Т., 2001, 777 – 778).

Историческата памет за старите селища, записана в местни истории и разкази на българи на терен, отразява идеални картини на българския пейзаж, климат и условия на живот: приятен мек климат, зелени планини, пълноводни реки, студена изворна вода, плодородни поля и градини, лозя и пр. Тези спомени подчертават контраста с даденостите на природната среда в новите селища в Бесарабия: плоска степ, солена вода, студени зими и горещи лета. Тази картина на живота в Българи е в контраст с разказите и песните за религиозните и политически репресии, преживени преди емиграцията. Част от травматичната памет за миналото на общността са меланхоличните песни, описващи кризисните страни в отношенията на българите с османската власт и мюсюлманите като общност: песни за еничари, за доброволна или насилствена женитба на български за турци, за хайдути и кърджалии, запалили селищата и др. (Новаков, С., 1966, 9; Новаков, С., Н. Гургуров, 1995, 14; Поглубко, К., И. Забунов, 1980, 13, 15; Кауфман, Н., 1982, 39 – 100).

Популярната философия на съхранение на българите като общност в новите селища изразявана многократно в

18 Георгий (бълг. Георги) Янев-ич (бълг. Янев) Калчишков; Иван Русев –ич (бълг. Русев) Кишкилев; Злати Куртов –ич Петков; Деню Константинов-ич (бълг. Константинов) Танурков; Дмитрий (бълг. Димитър) Златиев-ич (бълг. Златев) Чумертов и др. (Новаков, С., Н. Червенков, 1980, 74 – 81).

проучените села определя заминаването далеч от родните села ("нашите деди излезли от България") не като еднопосочен далечен път, а като временно откъсване от родните места, в която българите непременно ще се завърнат. Село Твърдица в Бесарабия, днес в Южната част на Молдова, е създадено през 1830 г. от преселници от едноименното село (дн. град) Твърдица, Сливенско. Селото и до днес е българско, езикът на общуване в семействата е българският диалект, говорен и от техните прадеди, сравнително слабо повлиян от литературния руски език. Там до съвременността могат да бъдат навлюдавани семейни обичаи и празници, определяни като български и израз на българската принадлежност за местните жители. До 60-те години на XX век преобладават браковете вътре в селото и българите в Твърдица обясняват с библейски сюжет това свое поведение: *"Лошото ша съ начене, когато хората смесят кръвта си. Тогава те правят грях. В Писанието (Библията – бел. Т.Б.) пише: когато руснак се жени за българка, българка за молдованин или молдованин за циганка, кръвта се смесва, хората правят смъртен грях и Господ съкращава живота им. Затова днес хората умират млади. Ако си роден в Твърдица, трябва да се ожениш за мома (ергенин) от същото село, от същата нация."* Необходимостта да се съхрани локалната българската общност се допълва в същото село от идеята за родината и госта. Следващия текст представлява съвет и поучение на бабите към внучките си в семейства в с. Твърдица през 60-те и 70-те години на XX век: *"България е нашата родина и рано или късно ние ще се върнем там. Ние тук сме гости. Родени сме тук, но сме българи. . . не трябва да смесваме кръвта си... Ние трябва да живеем според своите закони. Ти си родена българка и си кръстена в нашата църква с селото."* Внушението на посочените текстове е ясно: българите трябва да се съхранят сред чуждите и да дочакат момента на своето завръщане в родината. Така от поколение на поколение в семейна среда се запазва локалната общност. Тази брачна ендогамия

започва да се нарушава в периода на социализма.

В друго село – Валипержа (Валяпержа) в Молдова в отделни махали живеят българи и молдовани. И там се практикува етническа ендегамия, нарушавана сравнително рядко и днес. До създаването на колхозите през 1947 г. етническото смесване е непознато: *"По-рано селото беше разделено с невидима стена. Рядко някой молдованин знаеше български, а българин – молдовански. За смесени бракове и дума не можеше да става."* (Митев, П.Е., И.Червенков, 1996, 209). В същото село споменът за старата родина се актуализира по време на Втората световна война, когато българите в Молдова и Украйна преживяват окупация и тежка икономическа криза. По това време животът е толкова труден, че част от хората загубват вярата в своето физическо оцеляване и се разпространява убеждението, че е дошъл краят на света. Тогава надеждата за оцеляване отново се търси в завръщането в родината и отново се открива в Писанието (Библията): *"Не е дошъл края на света, защото в Писанието пише че преди това всички ще се върнат оттам, откъдето сме дошли, а ние не сме се върнали в България."* Идеята за завръщане в родината на прадедите се преосмисля и заменя с надеждата за завръщане в родното село в Молдова след изселване на "кулаците" от с. Кирсово в Средна Азия през 1945 – 1946 г. В непознатите целини българите оцеляват с упорит труд, превръщайки ги в плодородни ниви и градини. Надеждата за завръщането в родното село ги поддържа осмислена отново с авторитета на Библията: *"Ще се върнем деца, ще видим Молдавията, така е писано в Писанието, че всеки се връща от там, откъдето е излязъл."* Тази надежда се реализира след 1956 г., когато след XX конгрес на КПСС изселените получават амнистия и се връщат в Молдова. Така в българските общности се създава и поддържа периодично убеждението за цикличното повторение на пътя към родината, който започва с отдалечаване (*"излизане"*), но винаги завършва със завръщане. Идеята за завръщането на

едно и също място – родината и родното място на "своите" (прадедите) поддържа колективната памет за миналото и стимулира съхраняването на идентичността и културата на общността. Днес много често българи от посочените селища питат дали в България има семейства с техните фамилии, смятайки всички еднофамилци за роднини. Така ситуацията от родните села се пренася върху всички българи. Родството с българите продължава да се осмисля като кръвно и семейно. По тази причина винаги когато определят своя български произход, хората казват: "Аз съм чистокръвен българин (българка)."

В селищата се възпроизвеждат земеделските умения и комплекси, характерни за стопанството на селищата-майки. Впечатляващо е, че и до днес преселниците от полупланинските и планински райони на страната (Твърдица от едноименното село в Сливенско) и Кирсово ("излезли" от с. Баш кьой, дн. Жеравна) помнят организацията на овцевъдството, неговите традиционни форми и терминология и запазват стапанските си навици да отглеждат домашни животни в семействата, докато Кортен и Валипержа са по-малко свързани с този вид поминъци като преселници от селища от равнината или предпланински райони.

Този текст е едно предизвикателство към "голямата" теория за общностите, в която поведението на обикновения човек се разглежда в контекста на писмените документи, сътворени от властта. Идеите и нормите на поведението на "малкия" човек, неотразени в документа, могат да изненадат с практичността и устойчивостта си предубедената аудитория, боравеща с подбрани факти, създадени в кабинети и политически централи. Незаписаните и неизвестни правила и норми на живот, в които отношението към околния свят, "свой" или "чужд" е ясно и обосновано от гледна точка на оцеляването въздействат върху стабилността или разрушаването на малки и големи общности, били те политически или локални.

Цитирана литература:

- Андерсен, Б. (1998) Въобразените общности. София.
- Ангелов, Д. (1971). Образуване на българската народност. София.
- Архив – Государственный архив Одесской области.
- Атлас (1958) – Атлас болгарских говоров СССР. Ред. С. Б. Бернщейн. Москва.
- Бакалов, Г. Междуцърковни отношения на Балканите през първата половина на XIII век. – Сб. Българската църква през вековете, 81 – 100.
- Благоева, Е. (1999). Личното име в българската традиция. София.
- Бонева, Т. (2001). Етничната култура в локалната общност. – В: Изследвания в чест на чл. кор. проф. Страшимир Димитров. *Studia Balkanica*, 23, 761 – 783.
- Бонева, Т. (2002). Миналото в локалната общност. – В: Фолклорът и корените на съвременната култура. Годишни четения по хуманитаристика. 34 – 46. Бургас.
- Бонева, Т. (2004). Социализмът и модернизацията, отразени в житейски разкази. – В: Българска етнология, 2004, кн.4, 79 – 98.
- Boneva, T. Continuity and Identity in the Local Community: A Long Term Perspective. – *The Anthropology of East European Review: Central Europe, Eastern Europe and Eurasia*. Vol. 24 Issue 1, Spring 2006, 51 – 58.
- Бромлей, Ю. (1983). Этническое самосознание – неотъемлемый компонент этноса. – В: Бромлей, Ю. Очерки теории этноса. Москва.
- Ганчева, Д. (1996). Гладът. – В: Бесарабските българи за себе си. София.
- Гелнер, Ъ. (1999). Нации и национализъм. София.
- Георгиев, Л. (2003). Българската историческа памет в съчиненията на трима духовници от 18 век. – В: Пари, думи, памет. Научна конференция на българското общество за проучване на 18 век. София.
- Георгиева, Цв. (1984). Етноинтегриращата функция на култовете към българските светци в периода на османското

владичество. – Българска етнография, 1984, №1, 3 – 11.

Георгиева, Цв. (1983). Етнонимът "българи" в системата на българския исторически спомен през 15-17 век. – В: Изследвания в чест на проф. Христо Гандев, 155 – 171. София.

Градева, Р. (1995). Българи и турци. – В: Представата за другия на Балканите. София.

Грозданова, Е..(1979). Българската селска община през 15-18 век. София.

Данова, Н..(1995). Взаимни представи на българи и гърци 15 – средата на 19 век. –В: Представата за другия на Балканите, 179 – 187.

Державин, Н. (1914). Болгарскія колоніи в Россіи (Таврическая, Херсонская и Бессарабская губернии), СбНУ, кн. 29, С., 1914.

Димитров, Стр. (1972). Въстанието в 1850 в Северозападна България. София.

Долинский, Б. (1996). За лудо работи, за лудо не стой. – В: Бесарабските българи за себе си. (Съст. Митев, П. Е., Н. Червенков). София.

Дуйчев, Ив. (1942 – 1943). Прояви на народностно самосъзнание у нас през XVII в. – В: Македонски преглед, XIII, 25 – 51.

Жития (1979) – Жития на българските светци (в новобългарски превод) от Левкийски епископ Партений. Т. 2. София.

Иванова, Св. (2006). Преди да се роди българският милет. –В: Държава:църква, църква:държава в българската история. София.

Кожухаров, Ст., Ив. Божилов, (1987). Българската литература и книжнина през XIII век. София.

Кауфман, Н. (1982). Народни песни на българите от Украйна и Молдовска ССР, т. 1 и 2. София.

Крънжалов, Д. (1942). Библиографски преглед върху преселванията на българите в Бесарабия и Южна Русия. –В: Известия на Българското географско дружество, 1941, кн. 9, 215 – 226.

Кръстева, А. (1998). Общности и идентичности. София.

Лучев, Д. (2006). Бесарабските българи в България (етностатистика и идентичност). Автореферат на дисертация. София.

Лучев, Д. (2006). Етническо самосъзнание и етническа

идентичност. – В: Сборник в чест на 70 годишнината на проф. дин Иваницка Георгиева (под печат).

Люис, Б. (2002). Възникването на съвременна Турция. София.

Мещерюк, И. (1965). Переселение болгар в Южную Бессарабию в 1828-1829 гг. Кишинев.

Милев, Н. (1914). Католишката пропаганда в България през 17 век. София.

Милетич, Л. (1897). Заселване на католишките българи в Семиградско и Банат. СБНУ, кн. 14, 1897.

Миронов, Б. (1999). Социальная история России, т.1 – 2. Санкт Петербург.

Митев, П.Е., Н. Червенков (ред.) (1996). Бесарабските българи за себе си. Животоописания на българи от Молдова и Украйна. София.

Наулко, В. I. (1999). Етнични процеси сред българска диаспора в Украйна. – В: Украйна и България: Віхи історичної дружби. Одеса (Ред. В.Станко).

Николова, Б. (1997). Устройство и управление на Българската православна църква (9 – 14 век). София.

Николова, Б. (2003). Неравният път към признанието. Статутът на българската църква (9 – 10 век). – В: Българската църква през вековете. София.

Новаков, С. (1966). Степной родник. Кишинев.

Новаков, С., Н. Червенков, (1980). Прошлое и настоящее села Кирютня. Кишинев.

Новаков, С., Н. Гургуров (1995). Страницы истории села Кортена. Кишинев.

Новаков, С. (1993). Проблемы языка, истории и культуры болгарской диаспоры в Молдове и на Украине. (Ред. С. Новаков). Кишинев.

Новаков, С. (1995). Преброяване на населението през 1989. Българите в Молдова (ръкопис).

Нягулов, Бл. (1999). Банатските българи. История на една малцинствена общност във времето на националните държави.

Оболенский, Дм. (2001). Византийската общност. София.

Поглубко, К., И. Забунов. (1980). Обновленная Твардица. Кишинев.

Радкова, Р. (1978). Към историята на Болградската гимназия. – Векове, № 3, 1978.

Спространов, Е. (1910). Жития на българските светци и мъченици. Солун.

Стара българска (1989). Стара българска литература, т. 5 (ред. К. Иванова. София.

Стоянов, М. Българска павликянска история. – В: Известия на Държавната библиотека Васил Коларов, 1957 – 1958.

Текеда, Д. Е. (1894). Някогашните павликяни и сегашните католици в Пловдив. СБНУ,11, 1894.

Телбизов, К. (1945). Общинското управление на банатските български общини под австрийска власт. – Годишник на Висшето училище за народно стопанство – Варна, кн. 18.

Телбизов, К. (1978). Още една история на България от средата на 18 век. – Векове, 1978, кн. 6, 24 – 35.

Тодорова, О. (1997). Православната църква и българите 15-18 век. София.

Тодорова, О (2003). Православната църква в българското социално пространство през ранните векове на османското владичество, 114-136.

Тодорова, О.(1999) Православният брак през първите векове на османското владичество и предизвикателствата на исляма. – В: Религия и църква в България 330 – 347. София.

Цветкова, Б. (1983). Статут на селското население в Европейския югоизток XV – XVIII в.

Червенков, Н., И. Грек (1993). Българите в Молдова и Украйна. Минало и настояще. София.

Чолов, П. (1988) Чипровското въстание 1688. София.

Шептунов, И. Роль болгарского фольклора в формировании национального сознания. – В: Фолклор, език и народна съдба, 36 – 42. София.

Barth, Fr. (1969). Ethnic Groups and Boundaries. The Social organization of Culture differences. London.

Inalcik, H. L'Empire Ottoman. – In: Actes du I-er Congres international des etudes balkaniques et Sud-est europeennes. Sofia, 1969, 19 – 83.

Weber, M. (1968). Economy and Society. An Outline of Interpretative Sociology. New York.

THE BULGARIANS IN BESSARABIA: POWER AND IDENTITY

Tanya Boneva

The article studies identity formation among the Bulgarians in Bessarabia region. The author uses historical as well as an anthropological approach. The community's behavior usually is a reflection of the central or local state policy. Present research is an attempt to describe the strategies directed towards preservation of the Bulgarian community in Bessarabia. Its behavior could not be understood without outlining the basic characteristics of the Bulgarians as a political and ethnic community before their migration and the most important power relations, imposed on these communities by the political power in the Russian Empire and USSR. In this context the author focuses on some of the most important identity markers such as endonyms, language, personal and family names, historical memory, marriage and inheritance, religion, cultural tradition as well as the impact of the state power and its institutions on them.

pharmachim
BULGARIA

RIPEROL

Риперол — ефервесцентни гранули — съдържа всички необходими за организма на човека олигоелементи. Препаратът намира приложение при физическо и умствено изтощение, след продължително боледуване. Съдържанието на пликчето се разтваря в чаша вода и след разтварянето му се изпива.